

30 LAT PRACY NAUKOWEJ PROF. DRA KAROLA KORANYIEGO

W bieżącym roku przypada 30-lecie pracy naukowej prof. Uniwersytetu Warszawskiego, dra Karola Koranyiego.

Karol Koranyi ukończył studia prawnicze na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, gdzie uzyskał stopień doktora praw. Następnie studiował również historię i etnografię, specjalizując się jednocześnie w historii prawa pod kierunkiem profesorów W. Abrahama, P. Dąbkowskiego i A. Halbana. W r. 1931 Karol Koranyi habilitował się z historii prawa na zachodzie Europy na Uniwersytecie Jana Kazimierza we Lwowie, ale aż do września 1939 pozostawał na etacie starszego asystenta. Szerokie możliwości rozwoju pracy naukowej i dydaktycznej stworzyła K. Koranyiemu dopiero władza radziecka w latach 1939—1941, przyznając mu stopień doktora nauk i powołując na katedrę historii prawa narodów ZSRR w uniwersytecie państwowym im. T. Franko we Lwowie. W Polsce Ludowej K. Koranyi w latach 1945—1951 był profesorem zwyczajnym powszechnej historii państwa i prawa na Uniwersytecie M. Kopernika w Toruniu i rektorem tej uczelni, a od 1950 r. jest profesorem tegoż przedmiotu i kierownikiem Instytutu historyczno-prawnego na wydziale prawa Uniwersytetu Warszawskiego.

Karol Koranyi jest autorem 241 prac naukowych — w tym 104 rozpraw i artykułów, 8 dzieł bibliograficznych, 13 skryptów i podręczników oraz 93 recenzji.

Ponad 30 prac prof. Koranyiego zajmuje się historią prawa karnego; kilka innych rozpraw dotyczy oddźwięków i recepcji obcego prawa oraz obcej literatury prawniczej w Polsce. Szereg artykułów i mniejszych prac poświęconych jest historii prawa wojskowego, państwowego, cywilnego, morskiego a także i historii dyplomacji. Wychodząc ze stanowiska formalno-dogmatycznego i „wpływowologicznego“ burżuazyjnej nauki historyczno-prawnej prof. Koranyi przezwycięża je, przechodząc stopniowo na pozycję materializmu historycznego, co jest widoczne zwłaszcza w jego ostatnich pracach.

Od 25 lat prof. Koranyi zajmuje się pracami bibliograficznymi, z których najważniejszą jest dwutomowa *Bibliografia historyczno-prawna* za lata 1926—1936 (14786 pozycji). Obecnie dobiegł do końca druk pierwszego tomu dalszego ciągu *Bibliografii* za lata 1937—1947.

W r. 1951 ukazał się pierwszy tom podręcznika „*Powszechnej historii państwa i prawa*“ pióra prof. Koranyiego. Należy dodać, że ukazanie się tego tomu poprzedziły skrypty z tego przedmiotu, które obejmują bez mała całość wykładów profesora. Drugi tom podręcznika jest w przygotowaniu.

Prace prof. Koranyiego były wielokrotnie recenzowane w czasopismach naukowych różnych narodów (ok. 50 recenzji). Jest on inicjatorem licznych prac historyczno-prawnych z wielu dziedzin historii prawa prowadzonych przez jego uczniów.

W związku z 30 rocznicą pracy naukowej koledzy, przyjaciele i uczniowie prof. Koranyiego wręczyli mu artystycznie wykonany dyplom pamiątkowy. Serdeczne przemówienie wygłosił w imieniu zebranych prof. U. W. dr Bogusław Leśnodorski, składając prof. Koranyiemu życzenia wielu lat dalszej owocnej pracy naukowej, a następnie uczeń prof. Koranyiego, dr S. Matysik, prof. W. S. E. w Sopocie, przedstawił zebrany jego dorobek naukowy.

KOMITET NAUK PRAWNYCH POLSKIEJ AKADEMII NAUK

W maju 1952 r. powołany został przy Wydziale I Polskiej Akademii Nauk Komitet Nauk Prawnych, w skład którego wchodzi szereg wybitnych uczonych, reprezentujących wszystkie gałęzie prawa oraz przedstawiciele zainteresowanych resortów i organizacji społecznych.

Prezydium Komitetu stanowią profesorowie: Jan Wasilkowski, członek korespondent Akademii (przewodniczący), Juliusz Bardach, Maurycy Jaroszyński i Stefan Rozmaryn, członek korespondent P.A.N.

W skład Komitetu wchodzi poza wyżej wymienionymi: pierwszy Prezes Sądu Najwyższego Wacław Barcikowski, minister sprawiedliwości prof. Henryk Świątkowski, Prokurator Generalny P.R.L. Stefan Kalinowski, przedstawiciel Ministerstwa Spraw Zagranicznych minister Juliusz Suchy, prezes Zrzeszenia Prawników Polskich Jerzy Jodłowski oraz profesorowie: Stanisław Ehrlich, Jan Gwiazdomorski, Karol Koranyi, Leon Kurowski, Manfred Lach, Kazimierz Przybyłowski, Michał Szczaniecki, Stanisław Śliwiński, członek korespondent P.A.N., Adam Vetulani, Zygmunt Wojciechowski, członek rzeczywisty P.A.N., i Władysław Wolter.

Komitet jest organem opiniodawczym, współdziałającym z Sekretarzem Wydziału I w organizowaniu i planowaniu badań naukowych, wydawnictw i konferencji naukowych w dziedzinie prawa.

Ustawa o Polskiej Akademii Nauk głosi, że Akademia powstaje „w oparciu o postępowe tradycje nauki polskiej i jej wielki dorobek, jako też o najlepsze osiągnięcia i doświadczenia wszystkich działających dotychczas instancji i zrzeszeń naukowych, w szczególności Polskiej Akademii Umiejętności i Towarzystwa Naukowego Warszawskiego”.

Pierwszą zatem sprawą, którą zajął się Komitet Nauk Prawnych, było opracowanie propozycji dotyczących przejęcia istniejących agend naukowych i wydawnictw obu wymienionych najważniejszych towarzystw naukowych, ich reorganizacji, skoordynowania ich prac i nadania im kierunku, wytyczonego przez I Kongres Nauki Polskiej.

W dziedzinie historii państwa i prawa Komitet uchwalił wnioski o połączenie dotychczasowych serii wydawnictw źródłowych P.A.U., a mianowicie: „Starodawnych Prawa Polskiego Pomników“, „Archiwum Komisji Prawniczej“, „Studiów i Materiałów Ustawodawstwa Synodalnego“ oraz „Corpus Iuris Polonici“ w jedną serię wydawniczą, noszącą nazwę „Pomniki Prawa Polskiego“ oraz o powołanie komisji redakcyjnej tego wydawnictwa z prof. A. Vetulanim jako przewodniczącym. Komitet wysunął również propozycję przejęcia przez P.A.N. wydawnictw Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, a mianowicie: „Czasopisma Prawno-Historycznego“ i „Studiów nad historią prawa polskiego“. Propozycje te zostały zaakceptowane przez kierownictwo Akademii i przez Towarzystwo. „Studia“ wychodzić będą odtąd pod nazwą „Studia nad

historią prawa". Komisji redakcyjnej „Studiów“ przewodniczył prof. Zygmunt Wojciechowski, skład jej stanowią profesorowie: J. Bardach, T. Cieślak, K. Kolańczyk, K. Koranyi, J. Matuszewski, W. Osuchowski, Wł. Sobociński i A. Vetulani.

Następnym etapem prac Komitetu było opracowanie projektu wytycznych do planu badań szczególnie ważnych dla gospodarki i kultury narodowej w zakresie nauk prawnych.

Naczelnym zadaniem nauk społecznych w Polsce jest wyposażenie narodu w konieczną wiedzę o budownictwie socjalistycznym, o polskiej współczesności gospodarczej i kulturalnej. Wiedza o tym aspekcie współczesności polskiej, który dostępny jest naukom społecznym, wiąże się z poznaniem węzłowych zagadnień polskiego procesu historycznego.

Wychodząc z tych założeń Komitet wybrał kilkadziesiąt zagadnień kompleksowych, które powinny stanowić podstawę planu badań szczególnie ważnych w skali ogólnokrajowej na przeciąg 4—5 lat. Wytyczne te będą, po uchwaleniu ich przez kierownictwo P.A.N., określały kierunek badań placówek naukowych. Przy ustalaniu tematów prac kandydackich powinny one odegrać doniosłą rolę wychowawczą, wskazując młodym pracownikom naukowym na konieczność skoncentrowania wysiłków badawczych na problemach szczególnie ważnych dla kultury narodowej.

W dziedzinie historii państwa i prawa następujące zagadnienia zostały włączone do wytycznych:

Formy polskiego państwa feudalnego. Obrona suwerenności Polski w walce przeciwko uniwersalizmowi papieża i cesarstwa (problematyka ustrojowa).

Formy własności w Polsce feudalnej i kapitalistyczno-obszarniczej. Instytucje państwowe i prawne na ziemiach Polski w okresie powstawania i kształtowania się układu kapitalistycznego i w epoce kapitalizmu.

Instytucje państwowe i prawne na polskich ziemiach zachodnich w epoce feudalizmu oraz ustrój społeczny Słowian zachodnich w epoce feudalizmu.

Instytucje państwowe i prawne Polski w latach 1918—1939 jako narzędzia dyktatury burżuazji i obszarnictwa.

Historia prawa przemysłowego na ziemiach polskich.

Historia prawa górniczego na ziemiach polskich.

Historia prawa morskiego w Polsce.

Historia prawa pracy na ziemiach polskich.

Opracowanie i wydanie pomników prawa polskiego.

Opierając się na tych wytycznych Komitet służył swą pomocą Akademii w przygotowaniu planu wydawniczego oraz planu prac naukowych finansowanych przez Akademię.

Z inicjatywy Komitetu kierownictwo P.A.N. powołało z początkiem 1953 r. pomocniczą placówkę naukową pod nazwą Zakład Nauk Prawnych. Zakład ten rozpoczął opracowanie 5 zagadnień kompleksowych, a mianowicie:

1. Udział mas ludowych w rządzeniu państwem w P. R. L.
2. Własność społeczna w P. R. L.
3. Walka z przestępczością nieletnich w P. R. L.
4. Zarys (podręcznik) historii państwa i prawa polskiego (epoka feudalizmu i epoka kapitalizmu).
5. Problematyka prawa gospodarki wodnej w P. R. L.

Komitet Nauk Prawnych nie odbywał dotychczas stałych posiedzeń naukowych. Wynikało to stąd, że wszyscy członkowie Komitetu brali udział w zespołach opracowujących referaty na Sesję Konstytucyjną i że przed Sesją ich wysiłek badawczy skierowany był w zasadzie wyłącznie w tym kierunku. Jednakże w związku z dużym znaczeniem pracy J. Stalina „Ekonomiczne problemy socjalizmu w Z.S.R.R.“ dla nauki prawa odbyło się dnia 12 stycznia zebranie plenarne Komitetu, poświęcone dyskusji nad zagadnieniami wynikającymi z tej pracy. Dyskusja ta podkreśliła doniosłą wagę prac Stalina dla rozwoju nauki prawa i pozwoliła ustalić szereg tematów, których opracowanie powinno być podjęte przez prawników polskich. Sprawozdanie z tej dyskusji ogłoszone zostało w czasopiśmie Państwo i Prawo (1953, zeszyt 3/85).

30 marca odbyło się zebranie Komitetu poświęcone krytycznej ocenie części ogólnej podręcznika prawa administracyjnego. W konferencji tej wzięło udział ok. 60 przedstawicieli nauki i praktyki. Była to pierwsza — w tak szerokiej skali — dyskusja nad problematyką metodologiczną prac naukowych z dziedziny prawa. Postawiła ona z należytą ostrością zagadnienie krytyki i samokrytyki. Komitet będzie kontynuował w przyszłości organizowanie konferencji tego typu.

Komitet Nauk Prawnych zorganizował Sesję Naukową poświęconą Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, która odbyła się w Warszawie w dniach 4—9 lipca 1953 i która stanowi niezwykle doniosły etap w rozwoju polskiej nauki prawa.

PRZEGLĄD PRAC PROWADZONYCH W RAMACH KOMITETU NAUK PRAWNYCH PAN NAD WYDAWNICTWAMI ŹRÓDŁOWYMI

Na posiedzeniu Komitetu Nauk Prawnych PAN w dniu 25 maja 1952 została wyłoniona Komisja Redakcyjna Wydawnictw Źródłowych w składzie:

przewodniczący — Adam Vetulani

członkowie — Zdzisław Kaczmarczyk, Józef Matuszewski, Stanisław Roman, Jakub Sawicki, Jan Wąsicki.

Na posiedzeniu wyżej wymienionej Komisji przy współudziale członków Komitetu Redakcyjnego „Czasopisma Prawno-Historycznego“ i „Studiów nad Historią Prawa Polskiego“, które odbyło się w Poznaniu w dniu 28 czerwca 1952, przedyskutowany został plan wydawnictw zreferowany przez przewodniczącego Komisji. Postanowiono uruchomić dwa wydawnictwa własne, a mianowicie:

1) „Corpus Iuris Polonici“,

2) wydawnictwo pod nazwą „Pomniki Prawa Polskiego“ w miejsce serii wydawniczych „Starodawne Prawa Polskiego Pomniki“ oraz „Archiwum Komisji Prawniczej PAU“.

Ad. 1. W zakresie „Corpus Iuris Polonici“ rozdzielono prace nad wydawnictwem między ośrodkami: poznańskim pod kierownictwem J. Matuszewskiego (t. I do r. 1385), krakowskim — pod kierownictwem Adama Vetulaniego (t. II, lata 1385—1505) oraz ośrodkiem warszawskim pod kierownictwem J. Sawickiego (t. IV, cz. II, lata 1526—1548). Przewiduje się, iż najrychlej ukaże się tom IV, cz. II, gdyż szczęśliwie uratowały się materiały do tego tomu, pozostawione przez O. Balzera.

Ad. 2. W najbliższym czasie przewiduje się ogłoszenie serii wydawniczej:

a) pomników prawa ziemskiego,

- b) pomników prawa miejskiego,
- c) ustaw i rozporządzeń z okresu Księstwa Warszawskiego i Królestwa Polskiego oraz ustaw ogłoszonych przez polskie rządy rewolucyjne w wieku XIX.

Ad a) Ośrodek krakowski pod kierownictwem A. Vetulaniego opracowuje statuty Kazimierza Wielkiego i statut krakowsko-warcki Władysława Jagiełły w redakcji Syntagmatów i w przekładzie ruskim (na podstawie fotografii rękopisu 702 Państwowego Historycznego Muzeum w Moskwie).

Ad b) prace nad tym odcinkiem prowadzone są przez ośrodek poznański pod kierownictwem Z. Kaczmarczyka i obejmują teksty ortyli miejskich.

Ad c) Pomniki prawa polskiego z wieku XIX opracowuje ośrodek warszawski pod kierownictwem B. Leśnodorskiego.

Nadto na posiedzeniu przedstawicieli Komitetu Nauk Prawnych i Instytutu Historycznego PAN w dniu 12 stycznia 1953 r. postanowiono wspólnie wydawać księgi sądowe wiejskie i księgi sądowe ziemskie. W wykonaniu tego porozumienia w ośrodku krakowskim opracowywana jest księga sądowa wsi Brzozówka.

A. V.

SESJA NAUKOWA

POŚWIĘCONA KONSTYTUCJI POLSKIEJ RZECZYPOSPOLITEJ LUDOWEJ

Staraniem Komitetu Nauk Prawnych PAN odbyła się w Warszawie w dniach 4—9 lipca 1953 Sesja naukowa poświęcona Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Sesja ta wykazała przełomowe znaczenie Konstytucji Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej dla całego systemu prawa i dała sposobność do opracowania i przedyskutowania najważniejszych zagadnień wiążących się z problematyką konstytucyjną, dla których rozstrzygnięcia Konstytucja daje zasadniczą dyrektywę. Tematyka Sesji obejmowała wszystkie gałęzie nauki prawa. Referaty — plenarne i sekcyjne — przygotowane były zespołowo, przy czym skład zespołów ustalony został pod kątem widzenia aktywizacji wszystkich istniejących ośrodków naukowych.

Na Sesji wygłoszono 5 referatów plenarnych oraz 24 referaty sekcyjne. Dziedziny historii państwa i prawa dotyczył jeden referat plenarny i trzy referaty sekcyjne, w szczególności:

Referat plenarny *Koncepcje prawno-ustrojowe polskich ruchów antyfeudalnych (od początku XVIII w. do lat 70-tych XIX w.)*, opracowany przez zespół w składzie: Bogusław Leśnodorski (referent główny), Konstanty Grzybowski, Zdzisław Kaczmarczyk, Karol Koranyi, Stanisław Śreniowski, Adam Vetulani. W dyskusji po referacie zabierali głos: dr J. Wąsicki, prof. J. Mazurkiewicz, prof. S. Wachholz, prof. S. Śreniowski, prof. K. Grzybowski, mgr S. Grodziski i mgr M. Maneli.

Referat sekcyjny *Suverenność państwa i wolność sumienia w XV i XVI w.* opracowany przez zespół w składzie prof. Zdzisław Kaczmarczyk, prof. Władysław Sobociński (referenci główni), prof. Konstanty Grzybowski. W dyskusji po referacie zabierali głos: mgr J. Baszkiewicz, dr S. Roman, prof. J. Adamus, prof. J. Matuszewski, prof. L. Ehrlich, prof. S. Śreniowski, prof. J. Sawicki, mgr J. Reder, prof. A. Vetulani i dr W. Voisé.

Referat sekcyjny *Elementy burżuazyjno-demokratyczne w organach władz powstania kościuszkowskiego* opracowany przez zespół w składzie: mgr Wojciech Bartel, dr Władysław Rostocki (referenci główni), mgr Jan Baszkiewicz, mgr Waław Zienkiewicz. W dyskusji po referacie zabierali głos: dr K. Orzechowski, dr J. Wąsicki, prof. A. Vetulani, prof. J. Matuszewski, dr J. Pauli, prof. B. Leśnodorski, mgr J. Baszkiewicz, mgr W. Zienkiewicz i dr W. Rostocki.

Referat sekcyjny *Geneza i istota Konstytucji Marcowej* opracowany przez zespół w składzie: mgr Andrzej Gwiżdż (referent główny), prof. Andrzej Burda i dr Franciszek Ryszka. W dyskusji po referacie zabierali głos: mgr S. Grodziski, mgr M. Sobolewski, prof. B. Leśnodorski, doc. Z. Kolankowski, dr K. Nowak, dr F. Ryszka i mgr F. Semeniuk.

Na sesji plenarnej poświęconej zamknięciu obrad w d. 9. VII. prof. Adam Vetulani złożył sprawozdanie z obrad sekcji historii państwa i prawa, którego tekst zamieszczamy:

Sekcja historii państwa i prawa odbyła trzy posiedzenia naukowe, w tym jedno wspólne z sekcją teorii państwa i prawa oraz prawa państwowego. Punktem wyjścia prac sekcji stały się kluczowe wypowiedzi Bolesława Bieruła, wskazujące na postępowe tradycje historyczne narodu polskiego, z których czerpie Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej. Bolesław Bierut podkreślił mocno, iż Konstytucja nasza korzeniami swymi tkwi m. in. w postępowym dorobku polskiego odrodzenia, oświecenia i sejmu czteroletniego, walk narodowowyzwoleńczych, w których pierwszym ogniwem była walka stoczona pod wodzą Tadeusza Kościuszki. Stąd to, jak również zgodnie z postulatami I Kongresu Nauki Polskiej oraz planem badawczym Komitetu Nauk Prawnych PAN, jako kluczowe tematy wybrano: problem walki o suwerenność i wolność sumienia w Polsce w XV i XVI wieku oraz zagadnienie elementów demokratycznych w ustroju powstania kościuszkowskiego. Nie możemy jednak oceniać naszej przeszłości historycznej jedynie z punktu widzenia tradycji postępowych. Stąd jako trzeci referat znalazło się omówienie genezy konstytucji marcowej jako wyrazu zakłamania i reakcyjności polskich klas obszarniczo-burżuazyjnych okresu międzywojennej Rzeczypospolitej.

Przechodzę do poszczególnych referatów:

1. Referat o walce o suwerenność i wolność sumienia w opracowaniu Z. Kaczmarczyka, W. Sobocińskiego i K. Grzybowskiego dotyczył zagadnienia przez dotychczasową naukę ujmowanego błędnie, jako że traktowane ono było z fałszywych pozycji metodologicznych. Poza tym dotychczas nie sięgnięto do sedna zagadnienia a zajmowano się peryferyjnymi, drugorzędnymi kwestiami. Referenci dali pewną syntezę, ustosunkowując się krytycznie do dotychczasowych poglądów, wzmocnili swe wnioski w oparciu o nowowydobyty materiał źródłowy. Dyskusja, w której wzięło udział 10 uczestników, niejednokrotnie bardzo polemiczna, zarówno co do tez referatu jak i głosów w dyskusji, wykazała wysokie przygotowanie uczestników obrad. Niewątpliwie referenci będą musieli pogłębić w wyniku krytyki szereg punktów i rozszerzyć jeszcze swą bazę źródłową. Brakiem dyskusji było ześrodkowanie uwagi dyskutantów głównie na zagadnieniu suwerenności, a zaledwie dotknięcie b. interesująco ujętego przez prof. Sobocińskiego problemu walki o wolność

sumienia i wyznania, problemu wiążącego się z walką przeciw ingerencji Rzymu w wewnętrzne sprawy Polski.

Sesja nasza odbywa się w roku odrodzenia, w roku w którym czcimy wielki dorobek epoki polskiego renesansu. Aktualność problematyki odrodzenia zmusza także naszą dyscyplinę, historię państwa i prawa, do podjęcia wyteżonych badań nad zagadnieniami tego okresu. Referat i żywa dyskusja nad nim były istotnym wkładem w prace nad dziejami Złotego wieku w Polsce.

Referenci docenili znaczenie dyskusji, w niejednym punkcie umieli jednak bronić swego stanowiska, a zarazem ustosunkować się do braków swej pracy w pełni samokrytycznie.

2. Referat o elementach demokratycznych w ustroju powstania kościuszkowskiego, opracowany przez zespół w składzie W. Bartel, W. Rostocki, J. Baszkiewicz i W. Zienkiewicz dotyczył kluczowego zagadnienia, zaniedbanego w literaturze burżuazyjnej, która nie zdobyła się na żadną syntezę, a w szeregu prac szczegółowych wykazała nieznaną źródła i stosowanie zupełnie fałszywej metody naukowej. Pod skromnym tytułem referenci dali pogłębiony i szeroki obraz skomplikowanej problematyki tego krótkiego, a tak doniosłego dla dziejów Polski okresu. Postępowość programów politycznych doby insurekcji i ich ustrojowej realizacji zarysowała się wyraziście, chociaż nie bezbłędnie. Brakiem referatu, krytycznie podniesionym w dyskusji, było m. in. schematyczne ujęcie ścierających się w okresie insurekcji sił i programów w szczególności ruchu plebejskiego i jakobińskiego ścierającego się nie tylko z reakcją lecz i z prawicą obozu powstania. Dyskusja wykazała wpływ powstania kościuszkowskiego na Śląsk i Wielkopolskę, zatrzymała się też nad istotnymi problemami postępowości reform chłopskich insurekcji. Podobnie jak w dyskusji po pierwszym referacie, dyskutanci, m. in. także i młode kadry naukowe, wykazali umiejętność krytycznej oceny dawnej literatury, opanowanie metody materializmu dziejowego i znajomość materiału źródłowego. Te właśnie momenty spowodowały, że dyskusja potrafiła zainteresować wszystkich słuchaczy. Na ostre zarzuty, stawiane przez starszych uczonych, referenci potrafili przekonywająco odpowiadać broniąc swego stanowiska, a samokrytycznie oceniając wytknięte im rzeczywiste błędy.

3. Przedstawiony na wspólnym posiedzeniu sekcji historii prawa oraz teorii i prawa państwowego referat A. Gwiżdża, A. Burdy i Fr. Ryszki dotyczył genezy i istoty konstytucji marcowej; jak wspomniałem, miał on do spełnienia poważne zadanie demaskatorskie. W dyskusji zabrało głos 6 osób, w tym 4 uczestników prac sekcji historycznej i 2 z sekcji teorii i prawa państwowego. Dyskusja stała naogół na niezłym poziomie; wypowiedzi miały jednak w większości charakter uzupełnień, akcenty polemiczne były słabsze niż w dyskusjach poprzednich. Głosy w dyskusji dotyczyły raczej tła historycznego konstytucji marcowej, uzupełniały zagadnienie jej genezy, natomiast nieznacznie tylko zajęły się bardzo doniosłym zagadnieniem istoty tej konstytucji. Wydaje się, iż taki charakter dyskusji, mniej żywej niż na innych posiedzeniach sekcji, wynika m. i. z faktu, iż historycy państwa i prawa w zbyt słabym jeszcze na ogół stopniu zajmują się państwem i prawem okresu międzywojennego.

Charakteryzując ogólnie prace sekcji historii prawa zwróćmy uwagę, że poziom naukowy obrad był na ogół wysoki, a zasługę tego należy w znacznej mierze przypisać zespołowości prac. Problemy poruszane w referatach były dyskutowane na zebraniach środowiskowych, co umożliwiło wszechstronne i samodzielne poznanie problematyki.

Prawdziwie naukowe, głębokie ustosunkowanie się do zasad krytyki i samokrytyki wystąpiło wyraźnie zarówno w dyskusji jak i w podsumowaniach, co było ważkim elementem, podnoszącym poziom naukowy obrad. Mimo, iż dyscyplina nasza mniej widocznie związana jest z problemami naszej praktyki budownictwa państwowego i prawnego, podjęcie analizy kluczowych problemów, ważnych zarówno z punktu widzenia postępowych tradycji dziejowych, jak też demaskowania reakcyjności ustroju państwa burżuazyjno-obszarniczego, co było przedmiotem obrad sekcji, jest niezwykle ważne dla naszej dzisiejszej rzeczywistości politycznej, jako że „w podnoszeniu świadomości mas — stwierdza Bolesław Bierut — najbardziej skuteczną pomocą może i powinno być doświadczenie nagromadzone przez masy pracujące oraz historia własnego narodu“.

Z DYSKUSJI NAD PODRĘCZNIKIEM „HISTORII PAŃSTWA I PRAWA POLSKIEGO — T. II“

Dnia 16. II odbyła się w Krakowie konferencja poświęcona dyskusji nad II t. podręcznika historii państwa i prawa polskiego. Po zagajeniu posiedzenia przez Dziekana Wydz. Prawa UJ. prof. dra M. Patkaniowskiego, przewodnictwo obrad objął prof. dr K. Koranyi.

Na wstępie prof. dr J. Bardach przedstawił stan prac nad I t. podręcznika historii państwa i prawa polskiego oraz zreferował założenia PAN w sprawie metody prac nad II jego tomem.

Z kolei prof. prof. Grzybowski i Sobociński wygłosili obszerny referat na temat zagadnień metodologicznych i periodyzacyjnych związanych z projektowanym podręcznikiem. — Jako pierwszy zabrał głos prof. Grzybowski. Przyszły podręcznik winien poruszyć wszelkie zagadnienia związane z historią państwa i prawa polskiego w dobie rozkładu feudalizmu oraz powstawania i rozwoju kapitalizmu. Jego zadaniem jest nie tylko zgodne z obiektywną rzeczywistością rejestrowanie i wartościowanie faktów, lecz także stawianie problemów, które mogłyby być wytycznymi dla dalszych badań. Tak pomyślany II tom historii państwa i prawa polskiego nie będzie jedynie podręcznikiem dla studiów prawniczych stopnia podstawowego, lecz także dla specjalnych studiów historyczno-prawnych (wyższego stopnia i magisterskich).

Podręcznik powinien obejmować zagadnienia historii państwa i prawa okresu 1795—1944 wszystkich ziem wchodzących w skład państwa polskiego. Jednak: a) do podręcznika wejdą dzieje pierwszego i drugiego zaboru pruskiego oraz pierwszego zaboru austriackiego za okres 1772—1795; b) historia państwa i prawa na ziemiach, które obecnie nie wchodzą w skład państwa polskiego zostanie uwzględniona tylko w tej mierze, o ile ma znaczenie dla ziem rdzennie polskich; c) pominięte będą w zasadzie zagadnienia specyfiki ziem stanowiących obecnie drobne skrawki państwa (Spisz i Orawa, Białostockie); d) w podręczniku zostaną omówione zagadnienia państwa i prawa Ziemi Odzyskanych za okres 1918—1944. — Głównym zadaniem podręcznika będzie przede wszystkim wydobycie wszystkich wspólnych cech danego okresu właściwych dla wszystkich ziem polskich jako całości a po ich przedstawieniu scharakteryzowanie dzielnicowych odrębności. Wobec tego: a) w każdym okresie i podokresie mają być omówione wspólne dla wszystkich dzielnic cechy, a dopiero następnie odrębności i specyfika dzielnic; b) wobec asynchronizmu rozwoju dzielnic okresy i podokresy wyodrębnione według kryteriów rzeczowych (typ,

wzgl. forma państwa) nie będą się z sobą w poszczególnych dzielnicach pokrywały chronologicznie.

Czynnikiem łączącym ziemie polskie w okresie rozbiorów jest reakcja Narodu Polskiego na wtargnięcie obcych sił zewnętrznych na te ziemie. Dlatego też: a) należy przyjąć wspólną dla wszystkich zaborów periodyzację, choćby asynchroniczną, choćby daty okresów i podokresów nie pokrywały się z sobą; b) należy położyć nacisk na własne i częściowo własne twory polityczne okresu rozbiorów; c) uwzględnić polskie doktryny polityczne, jako klasowo zróżniczkowaną i uwarunkowaną odpowiedź na fakt rozbiorów. Podkreślić związek zachodzący w tym okresie pomiędzy walką klasową a walką narodowo-wyzwoleńczą.

Zdaniem prof. Grzybowskiego przy omawianiu dziejów państwa i prawa polskiego należy odrzucić schematy przyjmowane w dotychczasowych podręcznikach (Kutrzeba, Winiarski, Starzyński). Właściwa metoda ujęcia problematyki wykładu historii państwa i prawa polskiego polega, zdaniem referenta, na uchwyceniu: a) wspólnych cech rozwojowych wszystkich państw zaborczych i polskich tworów państwowych; b) wspólnych cech reakcji społeczeństwa na te tendencje rozwojowe i twory państwowe, wreszcie c) na skonstruowaniu wspólnej periodyzacji dla omawianego okresu. Wobec odrębności poszczególnych zaborów lub quasi niepodległych tworów państwowych polskich periodyzacja ta będzie asynchroniczna, zaś decydującą dla niej będzie wspólność faktów a nie czasowa zbieżność pojawienia się ich w poszczególnych dzielnicach rozbitego państwa.

Omawiając zagadnienia periodyzacji prof. Grzybowski stwierdził m. in., że uważa datę r. 1848 za graniczną pomiędzy okresem feudalizmu a kapitalizmem w Prusach i Austrii, zaś r. 1864 dla zaboru rosyjskiego. W tym punkcie istnieją pomiędzy prof. Grzybowskim a prof. Sobocińskim rozbieżności, polegające na tym, że ten ostatni uważa za datę przełomową r. 1864 stanowiącą w przybliżeniu cezurę pomiędzy feudalizmem a kapitalizmem na ziemiach polskich. Przełomowość tej daty uzasadnia on m. in. znaczeniem Król. Polskiego dla całości ziem polskich zwłaszcza później po przeniesieniu się światowego ośrodka ruchu socjalistycznego do Rosji.

Po prof. Grzybowskim głos zabrał prof. Sobociński. Jego zdaniem w układzie t. II podręcznika historii państwa i prawa polskiego muszą być wzięte pod uwagę trzy momenty: a) podział chronologiczny, b) podział terytorialny (wg zaborów, własne organizacje państwowe z lat 1807—46), c) podział przedmiotowy (wg zagadnień stanowiących tematykę historii państwa i prawa). Szczególnie podział terytorialny ma ważne znaczenie ze względu na nierównomierność rozwoju w poszczególnych zaborach i organizacjach państwowych o charakterze częściowym. Z tego też względu podział terytorialny musi być brany pod uwagę łącznie z podziałem chronologicznym już przy budowie periodyzacji i to na wszystkich jej szczeblach. Przechodząc do problemu periodyzacji okresu feudalnego referent zauważył, że w dziejach państwa i prawa polskiego w tym okresie występuje szereg dat mających znaczenie dla większych części Polski (1807, 1815, 1830/31, 1848-49, 1863/64). Nie ma zaś takich momentów przełomowych, któreby oznaczały zmiany w formach państwowych i prawnych oraz posiadały znaczenie dla całej Polski.

W obszernym wywodzie prof. Sobociński zanalizował fakty historyczne łączące się z powyższymi datami i ich znaczenie w periodyzacji państwa i prawa polskiego. Następnie przedstawił proponowany przez siebie schemat periody-

zacji dla okresu rozkładu państwa feudalnego i kształtowania się kapitalistycznego. Schemat ten wygląda następująco: I. Ziemie polskie pod władzą absolutystycznych monarchii feudalnych i pierwsze dążenia narodowo-wyzwoleńcze (od rozbiorów do r. 1807). — II. Początki reform prokapitalistycznych (1807—1815), a) Księstwo Warszawskie, b) Wolne miasto Gdańsk, c) pozostałe ziemie pod zaborami. — III. Reakcja feudalna na ziemiach polskich po Kongresie Wiedeńskim i dalsze ruchy narodowo-wyzwoleńcze, a) Król. Polskie w dobie konstytucyjnej i powstanie listopadowe, b) Rzeczpospolita Krakowska, c) Ziemie pod zaborami, d) Powstanie Krakowskie i ruchy niepodległościowe r. 1848. — IV. Powstanie styczniowe. Referent omówił dokładnie poszczególne odcinki periodyzacyjne ilustrując je licznymi przykładami.

Z kolei prof. Grzybowski omówił periodyzację okresów państw kapitalistycznych: zaborczych i polskiego oraz okres okupacji hitlerowskiej. Jego zdaniem w dziejach państwa i prawa polskiego widoczny jest okres przejściowy pomiędzy feudalizmem a kapitalizmem. Chodzi tu o okres 1846—48 i 1863—4. W związku z tym zaproponował wyodrębnić osobny rozdział obejmujący dwie części: 1. 1846—48 dla Prus i Austrii oraz 2. 1863—64 dla Kongresówki. — Analiza dzieła ustrojowego omawianego okresu winna objąć: a) zagadnienie chłopskie, b) zagadnienie norm prawnych wprowadzających stosunki kapitalistyczne, c) analizę wprowadzenia stosunków kapitalistycznych w normy prawa pracy, d) analizę norm politycznych prawa państwowego. — Na podobnych zasadach winna być skonstruowana część o r. 1863—4. — Następny rozdział to państwo zaborcze obszarniczo-burżuazyjne w okresie 1848/63—1918. Ustrój prawno-państwowy warunkuje w tym czasie „pruska droga do kapitalizmu“. W ramach tego rozdziału wyodrębniają się dwa podokresy: 1. walka między reakcją absolutystyczno-obszarniczą a prądami burżuazyjno-demokratycznymi (Austria do r. 1867, Prusy do r. 1866, Rosja do r. 1905). 2. Kompromis obszarniczo-burżuazyjny w ramach monarchii konstytucyjnej (Austria 1867—1918, Niemcy 1866—1918, Rosja 1905—1915). 3. Okres 1915—1918 obejmuje czasy Tymczasowej Rady Stanu i Rady Regencyjnej. Po tym okresie a przed omówieniem polskiego państwa burżuazyjno-obszarniczego należałoby w okresie przejściowym omówić lata 1918—1920. Jest to okres walk rewolucyjnych o typ państwa. — Dalszy okres to polskie państwo burżuazyjno-obszarnicze (1919—1939). Referent proponuje jego rozbięcie na dwa podokresy: a) Konstytucji marcowej, b) faszyzacji życia państwowego. — Kolejny okres to okupacja hitlerowska (1939—1944). Łącznie z okresem okupacji należałoby omówić historię państwa i prawa Ziem Odzyskanych za okres 1918—1939. — Wykład zawarty w II. tomie omawianego podręcznika kończyć będzie omówienie powstania rewolucyjnego centrum walki narodowo-wyzwoleńczej z okupantem w kraju. — Następnie prof. Grzybowski przedstawił zagadnienia typowe służące jako podstawa do dalszego podziału podręcznika w ramach poszczególnych okresów periodyzacyjnych (terytorium, źródła prawa, ustrój społeczny itd.).

Ożywiona dyskusja, w której zabierali głos wszyscy zebrani, toczyła się wokół następujących zagadnień: 1. spraw ogólnych: Dzieje państwa i prawa polskiego u schyłku XVIII w., w w. XIX i w pocz. w. XX łączą się nader często z dziejami państw zaborczych. To ostatnie zagadnienie należy omówić w podręczniku jak najbardziej ogólnie, gdyż należą one do wykładu powszechnej historii państwa i prawa. Szczególną uwagę należy poświęcić ro-

dzimym tworom państwowo-prawnym (Prof. Leśnodorski). Na tym samym stanowisku stanęli prof. prof. Bardach i Koranyi.

2. periodyzacji: Na plan pierwszy wysunęła się sprawa podziału na okresy: feudalny i kapitalistyczny. Część uczestników konferencji (np. prof. prof. Koranyi i Sobociński) uzasadniała przyjęcie lat 60-tych XIX w. jako daty „granicznej” dla całej Polski. Zdaniem prof. Koraniego pozostałości feudalizmu w Austrii i Prusiech trwają do lat 60-tych (np. prawo lenne). Zdaniem zwolenników periodyzacji asynchronicznej (r. 1848 dla Austrii i Prus, r. 1864 dla Kongresówki (np. dr dr Orzechowski, Ryszką) ograniczenia feudalne na terenie zaboru pruskiego po r. 1848 mają charakter fikcyjny. Dyskutanci (mgr Baszkiewicz, mgr Gwiżdż) wypowiadali się za zlikwidowaniem okresów przejściowych (pomiędzy feudalizmem a kapitalizmem, okres walk rewolucyjnych o typ państwa 1918—1920). — Przyjmując jedno kryterium — własność feudalna czy kapitalistyczna — siłą rzeczy musimy się zgodzić na periodyzację asynchroniczną, gdyż poszczególne ziemie pod zaboremami rozwijają się nierównomiernie (prof. Bardach). — Dzieje państwa i prawa Ziem Odzyskanych winny być omawiane paralelnie do odpowiednich okresów państwa i prawa polskiego w okresie 1918—1939 (prof. Leśnodorski, mgr Sobolewski). — Dr Rostocki i dr Strumiński wypowiedzieli się za wyodrębnieniem powstania listopadowego jako odrębnego podokresu. Uzasadnienie takiego wyodrębnienia widzą w fakcie zerwania związku z Rosją i w zmianach w organizacji władz naczelnych. — Prof. Śreniowski zakwestionował celowość wyodrębnienia w Galicji osobnego podokresu 1807—1815.

3. problemów szczegółowych: prof. Bardach podkreślił, że przy okazji omawiania w danym okresie „Zarysu historycznego” należy przedstawić ogólny rozwój sił wytwórczych i stosunków produkcji. Zagadnienie panującej formy własności winno być wysunięte na czoło rozdziału o „Ustroju społecznym”. — „Źródła prawa” winny zawierać wiadomości o aktach podstawowych, normy bardziej szczegółowe (ustawy cywilne i karne) trzeba omówić przy odnośnych działach rzeczowych (prof. Sawicki).

4. techniki pracy: prof. Bardach zaproponował utworzenie zespołów rzeczowych dla poszczególnych odcinków podręcznika. Dyskusję podsumowali prof. Grzybowski i prof. Sobociński.

W. M. B.

KONFERENCJA NAUKOWA POŚWIECONA ODRODZENIU W TORUNIU

Instytut Historii Polskiej Akademii Nauk zorganizował w Toruniu w dniach 7 i 8 marca 1953 r. konferencję naukową, poświęconą Odrodzeniu polskiemu. Obrady konferencji dotyczyły zagadnień bazy (referat dra St. Arnolda „Gospodarczo-społeczne podłoże Odrodzenia Polskiego”), a z zagadnień nadbudowy głównie kwestii prawnych (referat prof. dra Karola Koraniego „Zarys stosunków ustrojowych i prawnych w Europie i Rzeczypospolitej Polskiej w XVI w.” oraz prof. dra Zdzisława Kaczmarczyka „Typ i forma państwa polskiego w okresie demokracji szlacheckiej”). W obradach uczestniczyli nie tylko historycy i historycy prawa, ale również przedstawiciele dziedzin pokrewnych, jak historycy literatury, sztuki i muzyki. Pozwoliło to na tym wszechstronniejsze rozpatrywanie poruszonych problemów.

Prof. Koranyi w referacie swym zajął się ważniejszymi momentami z dziejów stosunków ustrojowych i prawnych państw europejskich w XVI w.

aż po lata siedemdziesiąte tego stulecia. Powyższe zagadnienie rozpatrzył kolejno w Hiszpanii, Anglii, Francji, Włoszech, Cesarstwie, Czechach, Węgrzech, państwie moskiewskim i Polsce. Jak wynikało z wywodów referenta, w części tych krajów zaobserwować można było wiele zjawisk wspólnych. Na początku rozpatrywanego okresu monarchowie z reguły szukali wzmocnienia swego stanowiska w walce z feudałami w przymierzu z miastami (Hiszpania, Anglia, Francja). Przymierze to nie było jednak trwałe i zanikało w miarę wzmacniania się władzy królewskiej. W Hiszpanii nastąpiło to już w drugiej połowie XV wieku. Król wyzyskał inkwizycję jako skuteczne narzędzie walki zarówno z feudałami, jak i mieszczanami. W Anglii po pojawieniu się nowych, kapitałystycznie gospodarujących klas (po wojnie Róż) i wzmocnieniu ich dzięki reformacji doszło do poparcia przez te klasy broniącego ich interesów absolutyzmu królewskiego. Schyłek wieku XVI przynosi jednak zmianę tej sytuacji (przejście parlamentów do opozycji). We Francji monarchia wykorzystwała sojusz z mieszczaństwem dla własnego zwycięstwa, a następnie dążyła do uwolnienia się od swego sprzymierzeńca. W innych krajach, jak np. na Węgrzech, miasta nie odegrały tak doniosłej roli. Nie potrafiły one oprzeć się wrogiej w stosunku do nich wspólnej polityce magnatów i szlachty, co częściowo udało się miastom w Czechach.

Referent w wywodach swych wykazał, że wprawdzie wobec innych klas (mieszczaństwa, chłopów) feudałowie występowali solidarnie, jednak w ich szeregach zaistniało silne zróżnicowanie i sprzeczności interesów (np. powstanie drobnej szlachty w Niemczech, pogłębienie antagonizmu w obrębie klasy feudałów w Czechach po wojnach husyckich). Powyższe zjawisko stanowiło jedną z zasadniczych przyczyn niepowodzenia wszelkich prób ujednostajnienia i skodyfikowania prawa (Francja, Cesarstwo, Węgry). W państwie moskiewskim wielcy książęta wykorzystali niższą szlachtę — dworianstwo — dla zwalczania bojarstwa i przeprowadzenia reform antybojarskich (lata pięćdziesiąte XVI w.) oraz dla wzmocnienia swej władzy. Wyżej podkreślona, solidarna postawa wszystkich odłamów klasy feudałów wobec innych klas, a w szczególności wobec chłopów, przynosi w skutkach znaczne pogorszenie położenia chłopów (Czechy, Węgry, państwo moskiewskie).

W zakończeniu swych wywodów prelegent nawiązał do stosunków ustrojowych i prawnych w Polsce, wskazując na występowanie u nas wielu z wyżej wspomnianych problemów, jak np. wrogiej polityki szlachty wobec miast, pogorszenia prawnego i gospodarczego położenia chłopów, sprzeczności pomiędzy możnowładztwem a szlachtą, załamania się programu reform, stordynowanego przez magnatów (między innymi projektu kodyfikacji prawa).

W ten sposób zakończenie referatu prof. dra Koranyiego stanowiło nawiązanie do referatu prof. dra K a c z m a r c z y k a „Typ i forma państwa polskiego w okresie demokracji szlacheckiej“. Na początku swego referatu prelegent zajął się zagadnieniami metodologicznymi, wykorzystując do swych rozważań o państwie, jego typach i formach, prace L e n i n a i S t a l i n a oraz opracowania badacza radzieckiego A r ż a n o w a. W omawianym okresie Polska pozostawała państwem typu feudalnego, jednak forma jej państwowości uległa przejściu z monarchii stanowej na demokrację szlachecką. Ewolucja ta występuje od połowy XV w. (Statuty nieszawskie), a koniec demokracji szlacheckiej przypada na przełom wieku XVI i XVII. Powyższa ewolucja od monarchii stanowej ku demokracji szlacheckiej, a nie monarchii absolutnej, stanowi swoisty polski wariant państwa stanowo-reprezentacyjnego, jak podkreślił referent.

Jednakowoż również na terenie innych krajów występowały zaczątki podobnej ewolucji (Niemcy, Węgry, państwo moskiewskie).

Referent przeprowadził porównanie monarchii stanowej z demokracją szlachecką. Stwierdził, że obydwie były formami dyktatury feudalnej, w demokracji szlacheckiej występowała ona jednak w formie bardziej zastrzonej. Jako przyczyzny niewykształcenia się monarchii absolutnej prof. Kaczmarczyk wymienił między innymi: brak w Polsce stanu, na którym mógłby oprzeć się król przeciwko feudałom, brak u nas silnych miast, rynku ogólnopolskiego i wielkich ośrodków wytwórczych oraz przejście przez szlachtę w swe ręce rolnictwa, które było najrentowniejszą gałęzią produkcji w Polsce. Na zakończenie swych wywodów referent zajął się rozpatrzeniem postępowego względnie regresywnego charakteru demokracji szlacheckiej. Po wykazaniu, że demokracja szlachecka w Polsce nie spowodowała złamania oligarchii magnatów, pomimo pewnych tendencji w tym kierunku, a przy tym doprowadziła do wzrostu wyzysku chłopów, osłabienia władzy królewskiej itp., prof. Kaczmarczyk ocenił ją jako regresywną przy równoczesnym dopatrzaniu się jedynie pewnych tendencji postępowych (chęć ograniczenia magnatów, niektóre dążenia centralistyczne, hasła tolerancji religijnej — głoszone przez Ostrorogę, Modrzewskiego, lewe skrzydło arian).

W dyskusji brali m. i. udział profesorowie: Arnold, Bardach, Gerlach, Hejnosz, Hoszowski, Leśnodorski, Szczotka.

Konferencja toruńska była jednym z etapów wstępnych (roboczych) dla zorganizowania w końcu bieżącego roku zjazdu naukowego, poświęconego Polskiemu Odrodzeniu.

E. C.

SPECJALIZACJA HISTORYCZNO-PRAWNA W RAMACH UNIWERSYTECKIEGO STUDIUM II STOPNIA NA WYDZIAŁACH PRAWA

W r. akademickim 1952/53 w ramach studium II stopnia na wydziałach prawa dla absolwentów studium trzyletniego zorganizowano studia specjalizacyjne z dziedziny historii państwa i prawa w Warszawie i w Poznaniu.

Na studium tym jest w Warszawie 9, a w Poznaniu 10 studentów. Słuchacze ci rekrutują się z wydziałów prawa: warszawskiego — 4, poznańskiego — 6, łódzkiego — 3, wrocławskiego — 3, lubelskiego — 2 i krakowskiego — 1. Zobowiązani są oni do wysłuchania przepisanych specjalnie dla nich zorganizowanych wykładów, do uczestniczenia w dwóch lektoratach z języków obcych, do poddania się przepisanyemu egzaminowi oraz do uczestniczenia w seminarium z wybranego przedmiotu historyczno-prawnego z obowiązkiem napisania pracy magisterskiej.

W roku akademickim 1952/53 studenci ci podjęli prace: z prawa rzymskiego — 2 (Warszawa), z historii państwa i prawa polskiego — 11 (Poznań — 7, Warszawa — 4), z powszechnej historii państwa i prawa — 6 (Warszawa — 3, Poznań — 3).

W ramach studium prowadzone są na obu wydziałach wykłady z następujących przedmiotów:

	Warszawa	Poznań
Materializm historyczny i dialektyczny	prof. Adler	prof. Markiewicz
Ekonomia polityczna	prof. Lipiński	mgr Radkiewicz
Teoria państwa i prawa	mgr Łustacz	prof. Jaśkiewicz

Nauki pomocnicze historii	prof. Sawicki	prof. Matuszewski
Historia źródeł do historii		
państwa i prawa polskiego	prof. Sawicki	prof. Kaczmarczyk
Zarys historii porównawczej		
państw i prawodawstw		
słowiańskich	prof. Bardach	prof. Matuszewski
Historia państwa i prawa		
ZSRR	prof. Koranyi	prof. Jedlicki

Ponadto prowadzone są wykłady w Warszawie: z historii polskiego prawa karnego (prof. Bardach), z historii ustroju i prawa Księstwa Warszawskiego i Królestwa Kongresowego (prof. Leśnodorski), z historii procesu rzymskiego (prof. Gintowt); w Poznaniu: z historii konstytucjonalizmu państw zachodnio-europejskich (prof. Jedlicki), z historii państwa i prawa pomorskiego (prof. Szczaniecki), z ustroju społecznego i politycznego Polski w czasach wczesnofeudalnych (prof. Wojciechowski), ze statutów Kazimierza Wielkiego (prof. Matuszewski), z Księgi Elbląskiej (wykład zalecony, prof. Matuszewski i prof. Zabrocki).